

IOAN MANGO DIN FILDU, ÎNVĂȚĂTOR ȘI LUPTĂTOR PENTRU CAUZA ROMÂNILOR DIN AUSTRO-UNGARIA

Intellectualii români sălăjeni de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea și-au adus o însemnată contribuție în domeniul pregătirii generațiilor tinere pentru viață, pentru apărarea și dezvoltarea limbii și culturii naționale. Printre ei, la loc de cinste, se situează Ioan Mango, care a militat pentru progresul școlilor românești din zona Huedinului, fiind permanent animat de dorința îndeplinirii idealurilor de libertate socială și națională.

S-a născut în 1876 în Fildu de Sus, a urmat școala primară din localitate, iar apoi școala normală din Blaj, unde a avut dascăli cu bogată tradiție în lupta pentru păstrarea și propășirea ființei naționale. La Fildu, dar mai ales la Blaj, și-a dat seama de rolul deosebit de mare al școlii în viața poporului român, încît din anul 1895, în calitate de învățător în Mărgău (județul Cluj), a desfășurat o bogată activitate pedagogică, publicistică și culturală, pînă la marea unire din 1918, cînd și-a văzut realizate idealurile. După 1918 s-a situat printre inimoșii reorganizatori și îndrumători ai învățămîntului sălăjean, colaborator la publicațiile culturale și pedagogice și pasionat colecționar de obiecte muzeale.

În cele ce urmează ne vom mărgini a prezenta activitatea lui Ioan Mango din perioada 1895—1918, timp în care a funcționat ca învățător în localitatea Mărgău. Ajuns dascăl în Mărgău, în toamna anului 1895, în scurtă vreme a constatat greutățile întîmpinate de școala de aici, ca și celelalte școli românești din Transilvania. Guvernanții maghiari și austrieci din dorința de a deznaționaliza pe români nu întrețineau cu fonduri de la stat școlile cu limba de predare română, nu asigurau manualele necesare și nu salarizau dascălii de la aceste școli. Ioan Mango și-a dat seama că întreținerea școlilor apăsa greu pe umerii țărănimii. Cu toate acestea, încă din primul an de activitate s-a preocupat de îmbunătățirea condițiilor materiale ale școlii, reușind să mobilizeze părinții la reacoperirea localului. În același timp a obținut pentru anul școlar 1896—1897, postul de învățător secundar.

Școala populară avea două cursuri: „însușirea cotidiană”, cu durata de șase ani și „școala repetitoare”, cu durata de trei ani¹. Școala din Mărgău, ca și celelalte școli românești de sub stăpînirea austro-ungară, era confesională², conducerea și îndrumarea se exercita de către autoritățile clericale.

Cu toate că potrivit legii limba maghiară era obiect de studiu obligatoriu, învățătorul Ioan Mango s-a străduit și a reușit să facă din limba română obiectul central de studiu, cultivînd permanent dragostea pentru însușirea și păstrarea acesteia. Școala „cotidiană”, în 1897/1898 o frecventau 80 de băieți și 62 de fete, iar cea „repetitoare” 26 băieți și 23 de fete. Dascălul Ioan Mango s-a impus în fața sătenilor prin activitatea didactică încît în septembrie 1899 a primit felicitări de la consiliul școlastic și i s-a ridicat salariul de la 52 florini și 50 cruceri, acordați din fondul bisericesc, la 326 florini și 50 cruceri, iar în anul următor la 350 florini.

Dîndu-și seama de posibilitățile slabe ale unor familii, în septembrie 1902 a propus comitetului școlastic să cumpere manuale pentru copiii săraci. A muncit sîrguincios, fapt pentru care senatul școlii greco-catolice din Mărgău l-a declarat „învățător prim în mod definitiv”³ la această școală.

¹ *Istoria învățămîntului din România, Compendiu*, București, 1971, p. 181.

² N. Albu, *Istoria învățămîntului din Transilvania între anii 1800—1867*, București, 1971, p. 18.

³ Arhiva parohială Mărgău, dosar Istoricul școlii din Mărgău.

L-a frământat faptul că în anul 1905, un număr de „122 prunci nu frecven-tează școala“, din care, 13 domiciliuau pe valea Săcueului, la depărtare de 5—7 km, 5 erau din Corăști, la o depărtare de 5 km, 13 copii erau „duși cu părinții pe cîmpie, în România“, 6 erau „defectuoși“, 3 erau „servitori în comunele vecine“, 3 se dovedeau „cretini“, iar restul de 56 i-a categorisit „miseri“. De aceea a cerut ajutor membrilor senatului pentru a-i școlariza pe cei ce-i considera normali.

Prin preocupările sale didactice, destul de repede s-a făcut cunoscut printre colegii din satele vecine, încît l-au ales președintele „Despărțămîntului Morlaca al Reuniunii învățătorilor din Arhiedeceza greco-catolică de Alba-Iulia și Făgăraș“, reuniune ce-și propunea drept țel „înaintarea culturii poporului prin înaintarea școlii populare... și lățirea științei și cunoștințelor pedagogico-metodice între toți învățătorii... conform pedagogiei moderne“⁴. Preocupările sale didactice le-a împărtășit colegilor în revista „Foaia școlastică“ din Blaj, unde a publicat, în 1906, articolul „La începutul anului școlastic“⁵, prin care propunea înlocuirea sistemului de control clerical cu unul mai eficient. Susținea ca inspecția școlară să fie efectuată de către învățători bine pregătiți și cu experiență, ceea ce ar constitui un factor de progres în viața școlilor populare.

În anul 1910, în aceeași revistă, prin articolul „Să instruăm poporul“, susținea nevoia culturalizării țărănimii. El sublinia că activitatea de învățători populari nu se poate restrînge numai la cei patru pereți ai școlii, că „învățătorii trebuie să se ocupe și de poporul adult“, motivînd că și acesta „are de lipsă de învățătură, de care mulți nu au avut parte“, că „trebuie ținut la curent poporul cu diferite înnoiri, pe care nu le poate afla așa de repede“. Drept mijloace pentru luminarea poporului recomandă „cursurile de adulți, bibliotecile populare, corurile, concertele“⁶.

În anul 1912 a publicat articolul „La sfîrșitul anului școlastic“, prin care a încercat să răspundă la întrebarea „împlinitu-ne-am conștiincios datorințele?“, concluzionînd că încheie anul școlar cu mîngăierea de a fi contribuit la creșterea unui popor „moral, cult și destoinic“. Propunea drept țel „năzuința noastră să fie a ne îndeplini datorințele sfinte de adevărați educatori și învățători populari“⁷. A colaborat la „Foaia poporului“ din Sibiu, „Unirea“, din Blaj „Gazeta Transilvaniei“ din Brașov, publicînd poezii populare culese din Filidu și Mărgău⁸.

Problemele școlii românești, ale românilor în general le-a urmărit îndeaproape, manifestîndu-și nemulțumirea față de lipsa de drepturi și pentru că împotriva școlilor populare se luau fel de fel de măsuri potrivnice. Parlamentul ungar votase legea XXXVIII a învățămîntului, care prevedea că „instituiții publice pentru instruirea populară se pot înființa și susține în modul stabilit prin lege, atît prin confesiunile din patrie, cît și prin societăți private, comunități și prin stat“⁹. Ca urmare și școala din Mărgău a funcționat cu mari greutăți. Față de această stare de lucruri Ioan Mango a protestat pe diverse căi. La 10 aprilie 1907 s-a plîns senatului școlii din Mărgău că „înalt Minister de Culte și Instrucțiune Publică a pus în dezbatere, de cîteva zile, în dieta țării, un proiect de lege referitor la școlarizarea și disciplinarea învățătorilor confesionali, din partea organelor statului, propunerea în limba maghiară a mai multor obiecte de învățămînt, pe lingă manualele statornicite de acest ministeriu“¹⁰. Ba mai mult, paragraful 20 al legii în discuție preciza că învățătorii „se îndatorează a dezvolta și întări în sufletul elevilor, sufletul de alipire către patria maghiară“¹¹. Potrivit acestui proiect de lege, ajutor de la stat primeau numai învățătorii care știau scrie și vorbi limba maghiară și au depus jurămînt de credință față de stat. Membrii consiliului s-au plîns și ei că „acest proiect de lege s-a făcut fără consultarea veneratei noastre superioare biserici și vatămă adînc

⁴ V. Popeangă, *Presa pedagogică din Transilvania, 1860—1918*, București, 1966, p. 46.

⁵ *Foaia școlastică*, Blaj, nr. 1, ian., 1910.

⁶ *Foaia școlastică*, Blaj, nr. 12, iun., 1912.

⁷ *Idem*.

⁸ *Gazeta Transilvaniei* din 24 iunie 1899.

⁹ *Telegraful român*, anul XVIII, nr. 4 din 1869.

¹¹ Reprodus după V. Popeangă, *op. cit.*, p. 31.

drepturile ce le are biserica asupra școlii și amenință chiar existența lor¹². Acestea au fost împrejurările în care Ioan Mango împreună cu ceilalți membri ai senatului au hotărât să redacteze un „Protest”¹³, prin care și-au arătat dezacordul și nemulțumirea față de proiectul de lege, pe care o considerau cu „tendențe primejdioase și contrare intereselor noastre culturale” și duce la „periclitarea școlilor noastre”. Protestînd împotriva introducerii acestei legi autorii au cerut în același timp ca salariile învățătorilor „să se întregască de la vistieria statului” și „ca liber să ne putem cultiva și lumina în limba noastră”. Au susținut ca forurile superioare ale bisericii să intervină, „să arate nedreptatea strigătoare la cer, de a ni se instrua pruncii noștri, pe banii noștri, în detrimentul religiei, limbii și nației noastre”¹⁴.

Dar încercările de deznaționalizare au continuat, guvernul de la Budapesta la 1 septembrie 1907 a introdus proiectul mai sus anunțat sub legea XXVII, încît Ioan Mango a fost nevoit să aducă la cunoștința senatului școlii paragraful 33 din lege, care dispunea ca toate documentele școlare să fie tipărite și redactate în limba maghiară. Au urmat noi eforturi pentru păstrarea și cultivarea limbii române, în condiții și mai grele. În asemenea împrejurări un elev de-al lui Ioan Mango care și-a alcătuit un „Liberiu de poezii populare”¹⁵, a înscris poezia „Limba mea”, pe care, cel ce a creat-o o consideră „străbună”, păstrată din generație, „purtată la mama-n sîn”. Învățătorul a sădit în inima elevilor sentimentul dragostei față de limba strămoșilor, atît de puternic, încît, în poezie se afirmă:

*„Maica cînd m-a legănat
Românește mi-a cîntat,
Românește mi-a doinit
Pînă cînd eu m-am trezit.
Și-apoi unde m-oi trezi
Limba maicii voi vorbi
Și de-ași trăi zile grele
Nu-mi las limba maicii mele”¹⁶.*

După introducerea legii lui Apponyi a început anul școlar 1907—1908, an în care au frecventat cursurile la Mărgău 144 școlari „cotidieni” și 60 „repetiționali”. Nemulțumit de faptul că la Mărgău, an de an, rămîneau în afara școlii multe persoane Ioan Mango a propus să se organizeze cursuri de alfabetizare. Senatul școlii a aprobat și în 10 decembrie 1908 a hotărît să se deschidă „fără amîinare cursul de instruire în scris și citit a analfabeților”¹⁷, sub conducerea învățătorilor Ioan Mango și Iacob Boeriu.

Gîndindu-se la prosperarea mărgăuanilor a propus să se înființeze o bancă cu cu ajutorul căreia să se poată realiza mici investiții. La 28 noiembrie 1909 a luat ființă banca „Zorile”, o societate pe acțiuni, cu 50 de membrii, al cărui contabil a fost neobositul Ioan Mango.

Pe tărîm metodic Ioan Mango a susținut în anii 1911 și 1912 disertațiile „Lecțiunea practică și cristalizarea ei”, „Stilul sau compunerile în școala populară”, „Despre tablă”, „Exercițiile de compunere în școala populară”¹⁸. În septembrie 1914, „Foaia școlastică” din Blaj a publicat articolul „Consolidarea stării noastre materiale”, unde a insistat asupra îndatoririi învățătorilor de a munci pentru „înălțarea în cultură și prin aceasta în moralitate și bunăstare materială”, dar s-a gîndit și la necesitatea îmbunătățirea situației învățătorilor subliniind: „să purtăm de grijă și de soarta noastră, să ne unim și noi învățătorii, dar nu numai pe teren cultural,

¹² Arhiva parohială Mărgău, dosar, Istoricul școlii din Mărgău.

¹³ vezi anexa.

¹⁴ *Idem*.

¹⁵ Arhiva parohială Mărgău, dosar, Dumitru Faur.

¹⁶ loc. cit.

¹⁷ Arhiva parohială Mărgău, dosar, Istoricul școlii din Mărgău.

¹⁸ V. Sima, *Monografia școlii din Mărgău*, manuscris, aflat la Școala generală Mărgău.

ci să formăm însoțiri și pe teren economic", propunînd să se înființeze o „tovărășie financiară de ajutorare”¹⁹.

Activitatea sa ca și a altor dascăli a fost mult îngreunată în timpul conflagrației mondiale, cînd școala a suferit și mai mult. La Mărgău, celălalt învățător a fost trimis pe front, elevii din clasele IV—VII au fost scutiți de frecvență pentru a putea ajuta familiile în cultivarea pămîntului și creșterea vitelor, suplinind cît de cît lipsa bărbaților trimiși pe front. Ioan Mango a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a menține școala și în timpul războiului, aducîndu-și o prețioasă contribuție la pregătirea generației care se va bucura de înlăturarea nedreptului regim austro-ungar și de înfăptuirea unirii Transilvaniei cu România.

După marea unire de la 1 decembrie 1818, Ioan Mango s-a transferat la Zalău, unde a ocupat funcții importante în îndrumarea învățămîntului sălăjan. Pentru dascălii din Mărgău, dar și pentru toți din zona Huedinului, a constituit un exemplu de muncă și pasiune în lupta pentru propășirea poporului român.

NICOLAE ȘTEIU

ANEXA

PROTEST

Noi membrii curatorului și senatului școlastic greco-catolic din Mărgău, vîzînd în acest proiect de lege tendințe primejdioase și contrare intereselor noastre culturale, periclitarea școalelor noastre și vătămarea drepturilor bisericii, garantate prin legi, cu unanimitate protestăm în contra lui, cerem și pretindem ca:

1. Salariile învățătorilor noștri, amăsura legilor existente, dar pînă acum neaplicate, să se întregască de la visteria statului, la care și noi contribuim cu dare, fără a se pretinde în schimb de la biserică dreptul de a dispune asupra școlii și învățămîntului puse sub cîrmuirea ei.

2. Precum în trecut, așa și în viitor, școlile noastre să fie conduse în spiritul sfîntei noastre biserici de către venerata noastră superioritate.

3. Toate dispozițiile ce vatămă drepturile bisericești și drepturile și interesele noastre să fie delăturate din amintitul proiect de lege, pentru ca liber să ne putem cultiva și lumina în limba noastră prin școlile susținute de noi.

Mulțumim cu umilință firească Înalț Prea Sfîntului nostru Arhiepiscop și Metropolit, care dinpreună cu Sfinții Arhieri ai provinciei noastre metropolitane a binevoit a remonstra în contra acestui proiect de lege și-l rugăm cu profundă venerație, ca atît în casa magnaților, cît și la treptele tronului, să arate nedreptatea strigătoare la cer, de a ni se instrua pruncii, pe banii noștri, în detrimentul religiunii, limbii și națiunii noastre, la caz, dacă s-ar sancționa acest proiect de lege, căruia majestatea sa să-i denege grațios sancționarea, pînă cînd nu va fi modificat, așa ca să nu atace autonomia bisericii din patrie și legile existente și deja sancționate.”

Romul Romanțianu paroh
Ioan Mango
George Ungur
Panea Onuț
George Ranca
Petru Brad Iancu
Popțean Petru

Arhiva parohială Mărgău, dosar, Istoricul școlii din Mărgău

¹⁹ *Foia școlastică*, Blaj, nr. 14, sept. 1912.

IOAN MANGO DE FILDU, MAÎTRE D'ÉCOLE ET COMBATTANT POUR LA CAUSE DES ROUMAINS DE L'AUSTRO-HONGRIE

(Résumé)

Pendant 1895—1918, Ioan Mango de Haut Fildu a fonctionné comme instituteur dans le village Mărgău (comite de Cluj). Ici il a déployé une persévérante activité didactique et pour ses meilleurs résultats, le sénat scolastique de 1903 l'a décoré comme „premier instituteur définitivement élu“. Les collègues l'ont choisi comme président du „Département de Morlaca de la réunion des instituteurs d'Archidiecese uniate d'Alba Iulia et de Făgăraș“.

Il a publié des ouvrages méthodico-didactiques et de folklore dans les revues: „Revue scolastique“ de Blaj, „Revue du peuple“ de Sibiu, „L'union“ de Blaj et „La Gazette de Transilvanie“ du Brașov.

Il se eleve avec courage contre les mesures de limitation des écoles populaires roumaines retirés par les autorités Autrichien-Hongrois.

Avec les autres membres du sénat scolastiques en 1907 il a rédigé et signé un „Protest“ a l'égard du projet de loi par lequel on proposait l'enseignement de plusieurs objects d'instruction en langue hongrois, aux l'écoles roumaines. Par ce „Protest“ il a souligné „l'injustice criante jusqu'au ciel d'enseigner nos nourrissons à nos dépenses au detriment de nôtre religion, de notre langue et de notre nation“, chose qui rezulte de l'annexe.